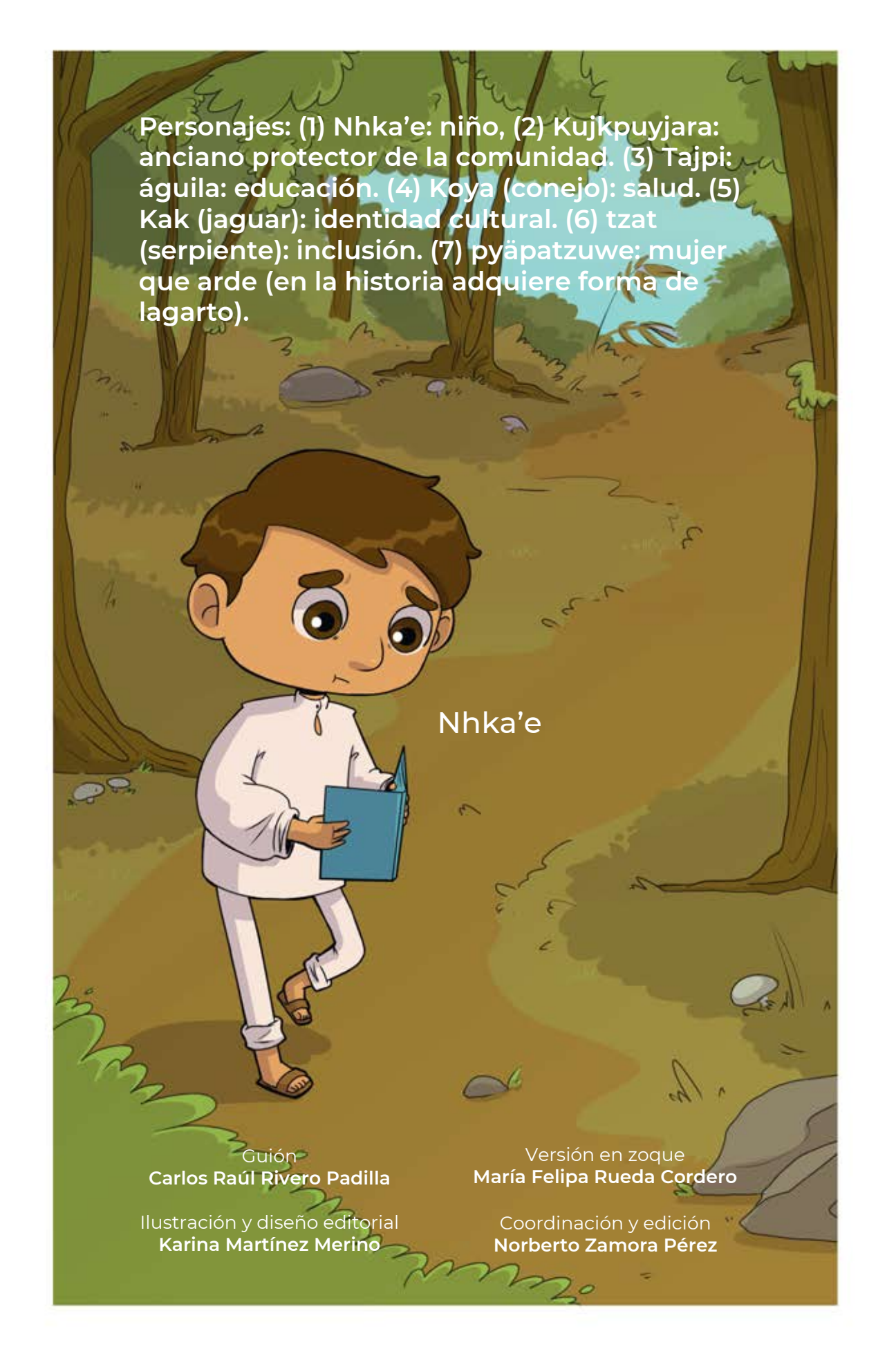


musokyuy'is tyuk

kotzänhkuy unekoroyaram tzyapyajpapä ore yä México nas'omo.





Personajes: (1) Nhka'e: niño, (2) Kujkpuyjara: anciano protector de la comunidad. (3) Tajpi: águila: educación. (4) Koya (conejo): salud. (5) Kak (jaguar): identidad cultural. (6) tzat (serpiente): inclusión. (7) pyäpatzuwe: mujer que arde (en la historia adquiere forma de lagarto).

Nhka'e

Guión
Carlos Raúl Rivero Padilla

Versión en zoque
María Felipa Rueda Cordero

Ilustración y diseño editorial
Karina Martínez Merino

Coordinación y edición
Norberto Zamora Pérez



Mij
nhkotzäkpätzi

Kujkpuyjara

Kotzänwuy
unekoroyaram...



¡Mijtzi,
wyiyunsepure!
¿tumä pyätnte?



Ja Ja ja

Ya'ajk, sokak'mana yä nasakopajk, äjtzi pä't'se oyu iritzi. Umi nyatzu, yäti nhkojampatzi myumu jujtze ijtuse yä tiram yä nasakopajkäsi. Myumu jujtzye ijtyajuse yä kä'päntam kotzokyajpatzi wuäkä sunyi te ijtamä yä nasakopajkäsi.

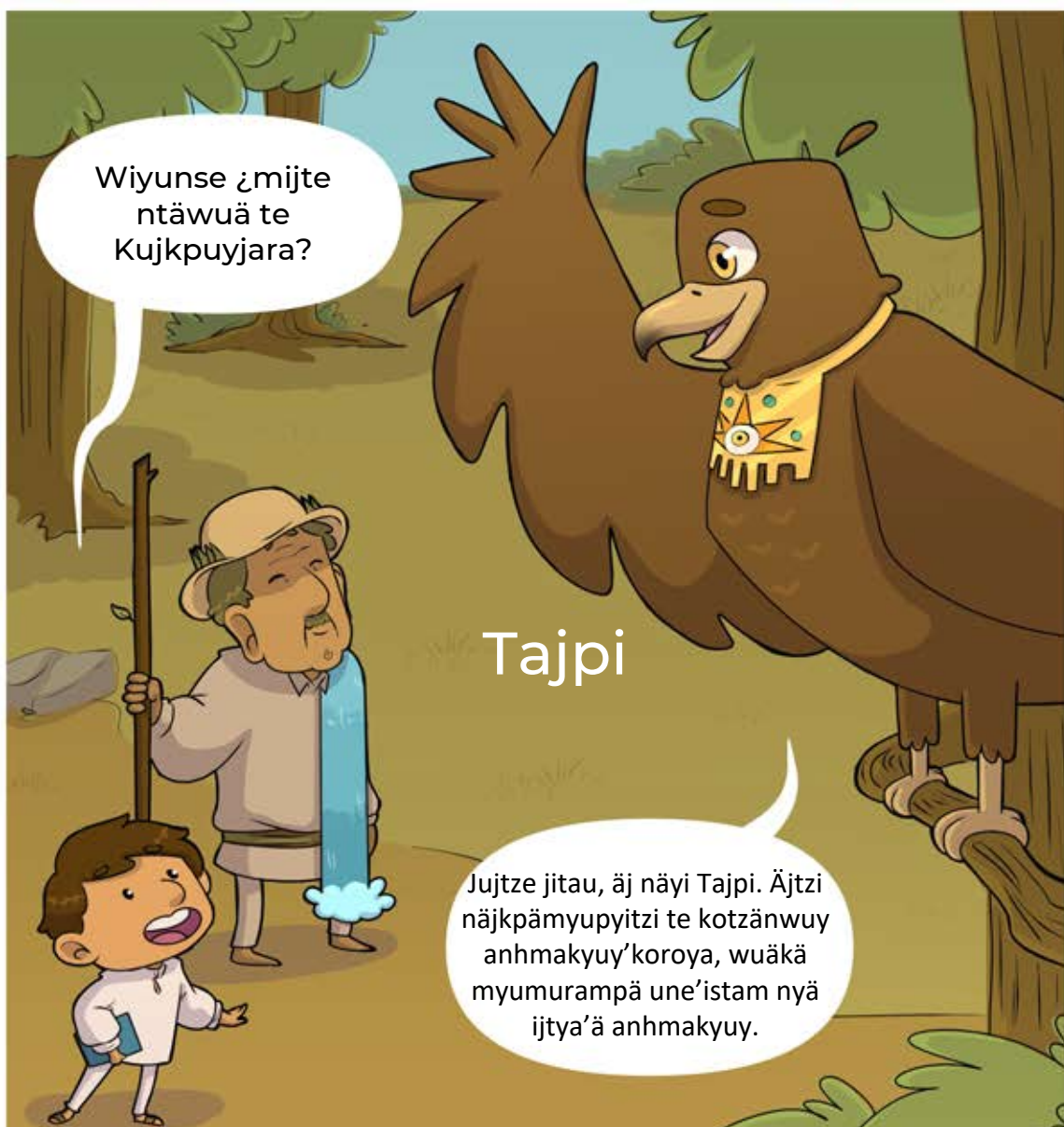


Muspa mij nhkotzäktamä. Jikistam muspa te kätzäktamä, muspa ma ntä nhkentamä ¿mij muspa jujtze kotzänwuy nä ijtu myotzy y'une'ankä?



Anhkmakyuytäjkomä
tzajmatyajutzi ke wuä
anhkmatyamäzti y tesorike wuä
nä ijtamä sa'sa'ajkuy.

Wiyunsere. Mijtzi nä
ijtu sonerampä
kotzänhkuy. ¿jutzy
nhketpa Tajpi?



Wiyunse ¿mijte
ntäwuä te
Kujkpuyjara?

Tajpi

Jutze jitaü, äj näyi Tajpi. Äjtzi
näjcpämyupyitzi te kotzänwuy
anhmakyuy'koroya, wuäkä
myumurampä une'istam nyä
ijtya'ä anhmakyuy.

Te yomo, anhkmatyampapäis
anhkmakyuytäjkomä tzajmajtyautzi
ke myumu jütze ijtause uneram nä
ijtautzi wiyunsepä kotzänwuy wuäkä
musä anhkmatyamätzi, tekoroaya
wuä mak'tamätzi
anhkmakyuytäjkomä.



Wiyunserere, te anhmakyuy
jintire wuäkä myawuä
anhkmakyuytäjkomä.
Wuä ntä tzäjtamä
eyarampä tiram.



¿Jintire te mawuä
anhkmatyäjkomä?



Jine, te anhmayä, te
wiyunsepä anhmakyuy
jintiri wuäkä te mawuä
anhkmatyäjkomä. Syupa
ntä tzäjkan'ä eyarampä
tiram.



Äj mayi nämpa ke yä ijtkuy jene
ne kyajku, ke te uneram ne
yenpujtyajupä jinam tzapyae
y'ore tzapyajpapä jyara'istan.





Myumu te kukputyam tyäkoyajpa
wyiyunsepä ijtkuy ka jyampuyajpa
y'ore, ka jinam tzapyae te ore
tzajkayajupä y'ankuistam.



¿Yäti näjtyäpyatzi tikoroya
jenere wuäpä ntä musä
wuäpä ijtkuy, wuäpä
anhmakyuy?



Maka näjmayae äj täwäram wuäkä
tzaptämätzi ntä ore, ka
tzajmatyampatzi äj jararam, teis
maka y'santzirametzi.



Wyyunse ne ntä tzaptau anhkmyuy...
teserike jenere wuäpä ntä nhkomustamä
myumu juro yaj jyjkyajpamä y yaj
kätyajpamä myumupä tiram tukjapapä yä
nasakopajkäsi. Tese ntä mustampa ti ne
tyujku yä mäja nas'omo, muspa ntä
nhkkipstamä jusjtze ntä yaj wuajtamä
ntä ijtkutyam y tese eyarampä'is
musyajkera.

¿Te internet'se?



Te ratiuram, te yaj
jakpapä keneram, te
jakyuy juro
yisan'sajaypamä
myumu tiram
tujkpapä emä,
teserike te
totojayeram
tzyaman'wuajkyajpamä
myumupä ijtkuy
tujkpapä yä nas'omo.



¿Äj'tam nä ijtautzi
ratiu?



Jä'a. Yäsepä tänhkuy anke juro ijtu, ntä
kukpuy'omoram te ratio nimeke yaj
yojsyajpa, tese myusyajpa myumu tiram
ne tyäjkupä yä nasakopajkäsi.



Te anhkmyuytājkomā
tzamanwuajkayaju tire te wiyunsepā
anmkuy, tzajmayaju ke wuā nā y'ro
sa'sa'ajkuy. Ntā joka maka wuejetzi āj
tāwuā Koya te'is maka te kotzājktame.

¡Koya!



Wiyunse, te kotzānwuy
nunpapā ke wuā ntā nā
ijtamā sa'sa'ajkuy supapāre
nāmā ka te ka'eajtampa te
tzāyuyokyuytājkomā
muspa te kotzāktamā.



¡Tejepure!

Te kotzānwuy nunpapā ke wuā ntā nā
ijtamā sa'sa'ajkuy jintire te syupa tzamā,
jintire ka te ka'eajtampa, tesorike sutpa
tzamā ke wuā ntā nhkutamā wuārampā
kutkuy, yaj ijtpapā'is yā nasakopajk'is,
sunyi ntā tzeramā ntā kā'ram, te
mājtzyāyamā wuākā ntā sis sunyi
pyāmpākā. Tesorike syupa tzyamā ke
muspa ntā yaj yostamā ntā neram
tzāyuyokyuy, ke muspa ntā
nhkorostamā y ntā ujktamā te
wuatziserampā, ayjserampā o
tāpserampā.

Koya



Ntä neram
tzäyuyokyuy...



Ntä neram
tzäyuyokyuy... äj
täwuä'isnyese y'apä.
Te'is ja nyä y'iro tumä
tzäyuyäkyuytäjk,
¿tesepä tzäki te
tzäyupya?



¡Jä'ä!



Tesepä yosykuy te kotzäkpa wuäkä
ntä nä ijtamä sa'sa'ajkuy y teje musä
ntä tzäyutyamä ntä nhkakuy, te ntä
neram tzäyuyokyuy ntä ijtkuy'omo
ijtu, teis pyämi tzipa wuäpä ijtkuy ntä
kukpu'yomoram.

Te musokyuy ntä neram
tzäyuyokyuy'isnye peka
ijtkuy'is tzyajku, ntä
anhkuram'iste tzyajkyajupä
tekoroya wuäpäre ntä
nhkomustamä.



¿Ntä neram
tzäyuyokyuy
nimekere mas
wuäpä ke te
kaslan'is
tzäyuyokuytyam?



Jine, Tajpi. Myetzykäyi
yojsyajpa y nimeke syupa
ntä mustamä tipä kakuy ntä
nä ijtau wuäkä teje ntä
mustamä tipä tzäyuyokyuy
muspa ntä yaj yostamä.



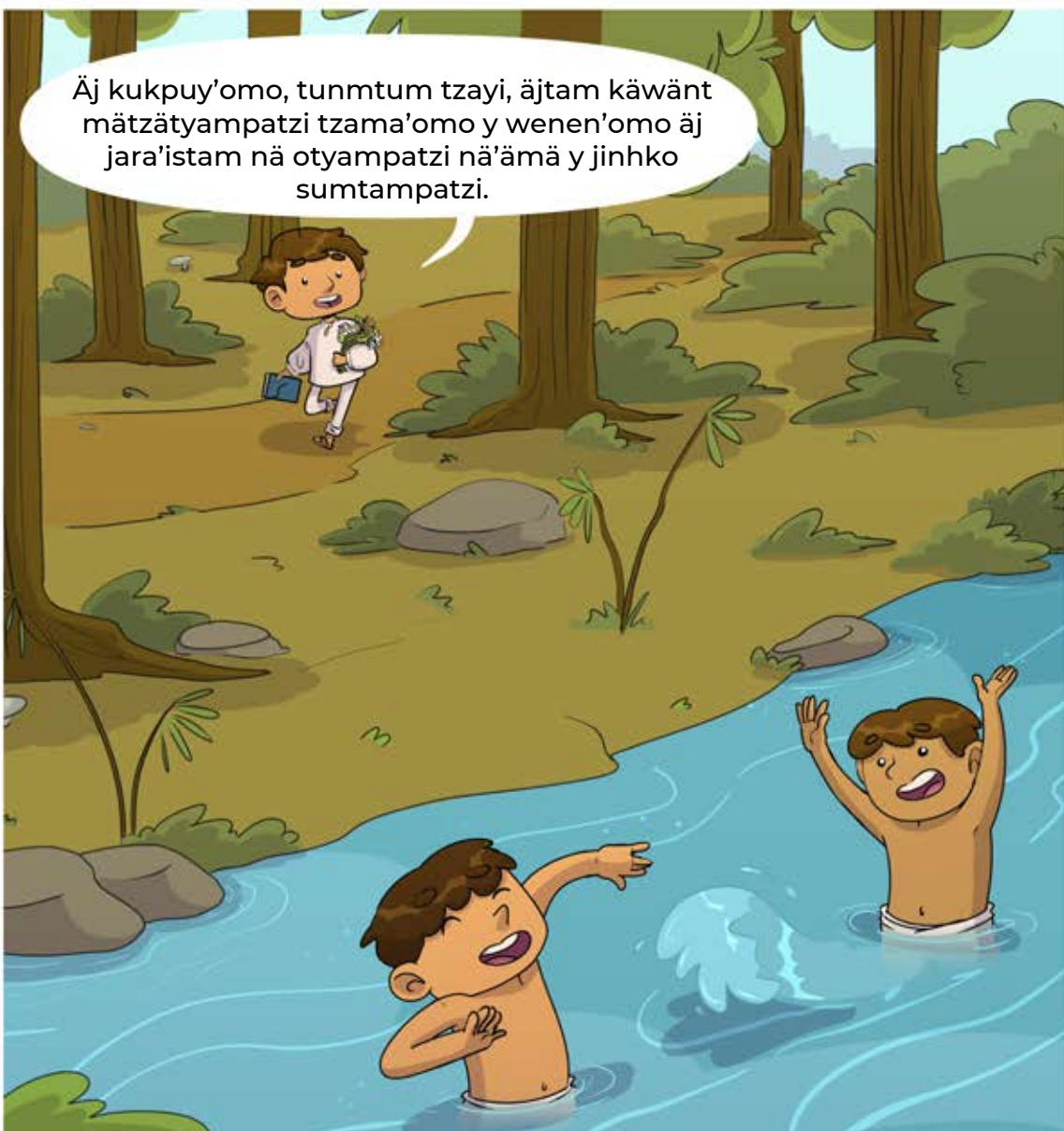
Koya. ¿Tisepä tiyo muspa
wuä ntä tzäkä wuäkä ntä
nhkena ntä wit y wuäkä ntä
nä y'irä sa'saajkuy?



Wuäkä ntä nä y'iro sunyi sa'sa ntä
wit wuä nimeke ntä nhkentamä. Ka
ji ntä nhkentame wuäse te
ka'eajtamä. Ka mijtzi ketpa mij wit,
wurampä tiram nhkutpa sa'sa yijtpa
y mij sis kaman'ajpa y pyämipäajpa.



Tumtumjama syupa ntä
jamemintamä te wuäpä ijtkuy,
ntä nä ijtamä wuärampä
tzoyuyäkyuy, ntä nhkutamä
wuapä kutkuy, sa'sa käkyajupä.
Tesorike wuäpäre te mäjtä,
kasäjpä te y'iro wuäkä teje sunyi
ntä jamtamä ntä wit.



Äj kukpuy'omo, tunmtum tzayi, äj tam käwänt
mäztätyampatzi tzama'omo y wenen'omo äj
jara'istam nä otyampatzi nä'amä y jinhko
sumtampatzi.



Tesepä tzäki jene wuä ntä tzäkä, teje sunyi anjampa mij wit, te jaj tzyinktenpa. Taserike syupa jameri tzäkä ne tzäjkupä tiyo wuäkä jana parä toya.



Yuskoroyam Koya, tumtum jama maka jememinitzi.



¡Nem maku eyapäkupyaje te tzamtampa!





Yä tzamaräjk nimeke sutampatzi, äj täjktamte.
Teserike mij kukpuykoroya yä tzämaräjk
wiyunse pyämizipa yijtkuy. ¿Muspa tiyā supa
tzamā tesepä tzame?

Jine, nijutze jayama mane tesepä
tiyā. ¿Maka ntā tzajme tire?



Äjtzi jine, äj täwäis kyoketyajpapäis
myumu jujtze ijtuse yä nsakopajkäsi
te'istam jä'ä. ¿Muspa wejayaä Tajpi?

Jä'ä umi y'ukyaju.



¡Eyapäkupyaje te
tzamptampa!



Nem tzyayi'aju,
maka päkitzi äj ták.

¿Y mij
täwuáram?



Jujtze yijtau Kak y Tzat. Yä äjte täwuä ijtipä
kukpuy'omo, nena mij joktautzi wuäkä tzämanwuájka
tirampä kotzänwuy nä ijtyaju motzy uneram. ¿Muspa
ntä nhkotzäwua?

Tzayiajkuy

tzat

Kak

¡Wenu!



Äj näyi Kak, nhkokijpatzi te kotzänwuy ntä ijtkuy'isnye tzyajkyajupä ntä anku'istam, yä kotzänwuy ntä nä ijtpa tzyajkyajuankä ya'ajktampä päntam te peka ijtkuy'omo. ¿Muspa tiyo syupa tzamä?



Jine, äj sutpana musä tesepä tiram.

Te kotzänwuy ntä ijtkuy'isnye tzyajkyajuankä ntä anku'istam jintire tumäpä, ijtyaju sone.



¿Tujkpase ntä sa'sa'ajkuy'isnyese?


Tesemero




Wyinti maka mij
tzamanwuajke tire
te peka'ijtkuy.



Ntä ispäjktampa te peka ijtku,
myumu jujtzye yijtkuytam te
ore tzapyajpapä
kukpuy'omoram tesorike
wyan'jamyäkyuy'omo.
Tumtämä kukpuy nyä ijtupure
nye' yijtkuy, teomo yaj
yisan'sajyajpa jujtzye
kyojamyajpa yä nasakopajk,
nimekere wuäpä tsesepä ijtkuy.
Teseri ijtpa sonerampä peka
ijtkuy yä nasakopajk'omo.




Myumu te säkntam ntä kukpuy'isnye tesorike te pyeka tzame. ¿Myumu peka ijtkuytye?




¡Tesorike! Mij ore y myumupä tiyo jomejkapä y tzäjkpapä mij nhkipsokyuyjin y mij käjin: wuane, peka tzameram, ntä tukuram. Mij kukpuykoroya yä tzama nimeke syutyajpa, yä'is tzyipa wuäpä'ajkyu.

¿Yä tzama ntä ijtkuy'omore ijtpä?



Wiyunse, ntä peka ijtkuy'omore ijtpä. Mijtan wuä nhkentampa te peka ijtkuy: tzäjkampujtampa kyene, säkntam, metztampa jujtzye jomejktamä wyane o tzäjkampujtampa peka tzame nyäyikäsi.



Mijtzukoroya tumtum jama'anhkä nä ijtpa jinan jame, mij ijtkuy'omonte ijtpä. Nä ijtu'anhkä yä tzäma mij sutpa te kápantam ijtyajupä yäki tesorike nimeke sutpa myumu tiram ijtyajupä yäki, te kujtyam, jäyaram, täp, myumu tiyo te tzipapäis yä nasakopajk. Te tzipa'anhkä myumäpä tiyo ntä nasakopajk terike yä tzama'is ntä anhkuietan tziyaju wuäpä musäkyuy te tzäyuyajpapä päntam y yomoran wuäkä musä tzäyuyä tyäwuäran, tesorike jiomekyajpa peka tzameram tzapyajpapä ntä apäistam.

¡Tejepure! Te kotzänwuy ntä ijtkuy'isnye syupapäre tzyamä jana ntä jampuramä ntä ijtkuytyam tzyajkyajupä ntä anku'istam, myumu te musäkyuy tzyajkiayupä wiyunsepä musäkyuytye, tesorike syupa ntä nhkokenamä myumu tiram ijtyajuse yä nasakopajkäsi.

Ni'is ji musi nyäjma tzakä mij ijtkuy ka mijtzi jin suni; tente te kotzänwuy ntä ijtkuy'isnye tzyajkyajupä ntä ankuis. ¿Nem nhketu jujtze te kotzänwuytyam nimeke tämuyajupäre makyajpa, jin musi tzajkyarä'ä?





Pyojkintzyäkyao myumuse jujtzye ijtyajuse
päntam nimekere syupa ntä tzäkä, yä
nasakopajkäsi ijtyaju sone ketyajpapä päntam.
Wuäkä muso sunyi te ijtamä myumu jujtzye te
ijtause wuä ntä ispäjktamä ntä un ijtau
kotzänwuy, wuäkä ni'is nhkisa.

¡Te anhkmakeyuy ntä
oreomo te
pyäjkintzyäkyuy syupa
yisansanjo! ¡Teserike te
ratiuram ijtyajupä ntä
kukpuyomo!



¡Wyyiyunse tejepure! Ntä äjtyaram ntä nu
ijtau tumä kotzänwuy juro nämpamä
wuä yaj kätyao myumupä tiram ne
tyäjkupä yä nasakopäjkäsi myumu
jujtye ijtyause tänhkuy kutpamä te
tzameran tzyamanwuajkyajpapä yäsepä
tiyo. Wuä ntä mustamä ti ne tyäjku emo,
teje ntä äjtyo muspa ntä nhkokipstamä
ntä ijtkutyam: ka yajpa tejepä tiyo, ji
musi yiro päjkintzyäkyuy.



Yäti näjktyäyumäjtzi tikoroya te
koczänwuytam metzy makeyajpa
tumä'omo. Ka ji ntä nä ijtime
koczänwuy te eyarampä
motzi'ayajpa.





¡Tekoroya nimeke wuä ntä mustamä tipä kotzänwuy ntä nä ijtau!

Ni'is ji musi yaj tzunja ntä kotzänwuy, ka mij wyiyunse ispäjka muspa nhkkipä. Tekoroya wuä ntä mustamä y ntä kokijptamä.

Ntä täwuä'istam nimeke te tzajmayajun juzty wuä te ijtamä. Yuskoroya Kak, yuskoroya Tzat. Nimeke ntä nhkotzäktau.



¡jiksek'omo te istantäjpa!

¡Teyi maktamä!



Kajsäppatzi
näjktyäpya'ankä tikoroya
jene wuä ntä ispäjktamä
ntä nhkotzänwuytyam.
Nema tzäyu tumä
kotänwuy nimekepä wuä
ntä jamemino.



Tzayi'ajkuy... Äj näyi
pyäpatzuwe

pyäpatzuwe

pyäpatzuwe, mij ne' tzäyu.
¿Muspa tzamanwuakä te
kotzänwuy wuapä ijtkuy'isnye?

¿Mij ne sutu tzamä
wuä kajsujpa te
ijtamä?



Tumä wuäpä ijtkuy ntä yaj nä
ijtpa tumä ijtkuy kajsujpa,
tekoroya syupa ntä nä iro te
kotzänwuytyam.



Mij kukpuy'omo, mijtam, nä ijtau
nä' te nä nemeke ntä yaj yospa
wuäkä ntä nä ijtamä wuäpä ijtkuy:
yaj yojsyajpa nipi'koroya, wuäkä
ntä pänäyao te pänäkyuytyam,
wuäkä ntä ntänhka, te'is ya ijtpa
wuäpä ijtkuy. Ka te yaj
tzunhkayajpa, ne te jaj
tzänhkayaju ntä kotzänwuy.

Ka ji ntä tzäjtame myumu te
tiram mij tzäjmayupätzi, ¿Muspa
ntä nä ijtamä wuäpä ijtkuy?



Jine. Wuänse jana
ntä nä ijtamä kutkuy.

Tumä ijtkuy jana kotzänwuy'jin
jinte tumä ijtkuy wuäpä y ji te iri
kajsujpa.

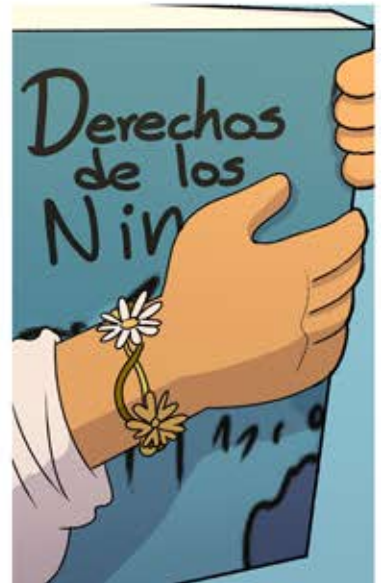




Wuäkä ntä nä iro wuäpä ijtkuy
wuä nhkomusä myumu jujtzye
ijtyause kotzänhkuy nimekere
wuä de yaj anhkimtamä. Teje
mijtzi muspa näjkpämyäyä. Ka
ntä nhkomustampa ntä
kotzänwuy kajsujpa te ijtampa;
tejin muspa ntä nhkokijtamä
ntä wintam, ka yä ji yiri yajkpaj
te tzätyampa.



¡Näjktyäyumätzi!





Yä jama'omo nimeke päjku
wuäpä musäkyuy. Umi
jyenhku myumu yä
musäkyuy isan'sajo.

Yuskoroya, ne mij sutu
anhkuakä... ¿maka musi
wyiräo mijtzyintam?



¡Jä'ä! Ka mij sutpa wuäkä mij
nhkotzäktamätzi, yäki maka
ijtametzi.



Jesyu



Jameminä. Ka ntä ispäjktampa ntä kotzänwuy supa wiyunse ntä yaj anhkimtamä ntä ntäwuä'is kyätzänwuy y tesorike ntä nhkokijptamä.

¡Jujtzyectiyo te istantujpa! Yuskorayan nimeke ntä isantziu'ankä.



Mayi ¡Ji ma wuanjame ti tujku!



Lic. Adelfo Regino Montes
Director General del Instituto Nacional de los Pueblos Indígenas

Mtra. Bertha Dimas Huacuz
Coordinadora General de Patrimonio Cultural, Investigación y Educación Indígena

Mtro. Antonio Agapito Vidal
Director del Programa de Apoyo a la Educación Indígena (PAEI)

Itzel Maritza García Licona
Directora de Comunicación Social

Saúl Vicente Vázquez
Director de Asuntos Internacionales



Sr. Frédéric Vacheron
Representante de la Oficina en México

Sra. Gabriela Velázquez
Sector de Comunicación e Información

**Decenio Internacional de las Lenguas Indígenas
México, 2020**